

*Кузик Діана Андріївна,
здобувачка вищої освіти освітнього
ступеня «бакалавр» юридичного факультету
Львівського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Мелех Любомира Володимирівна,
професор кафедри господарсько-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Зважаючи на те, що правопорушення у сфері екологічного права є особливо шкідливими, адже загрожують безпечному і здоровому існуванню людства, адекватна реакція на них у вигляді застосування юридичної відповідальності – є надважливою.

Заходи юридичної відповідальності, які застосовуються до осіб, винних у порушенні екологічного законодавства є найефективнішими правовими засобами відновлення порушених екологічних прав, збереження балансу в екологічних правовідносинах, попередження правопорушень в сфері екології, зміцнення екологічного правопорядку [1].

Сьогодні проблематиці екологічно-правової відповідальності приділяють достатньо багато уваги і науковці, і практики. З-поміжних можна виділити В.І. Андрейцева, А.І. Бобилева, С.Б. Гавриша, В.І. Івакіна, С.М. Кравченко, В.Л. Мунтяна, Н. І. Титової, Ю. С. Шемшученка та ін.

Зазначимо, що екологічне правопорушення – це винна протиправна дія або бездіяльність, яка порушує норми екологічного законодавства та наносить шкоду навколишньому природному середовищу і здоров'ю громадян [3, с. 183].

Суб'єктивними ознаками є вина, необережність чи на вмисність та екологічний ризик власників джерел підвищеної екологічної небезпеки. Об'єктивними ознаками екологічного правопорушення є дія чи бездіяльність, які призводять до протиправного порушення екологічних вимог.

Дані порушення мають екологічну спрямованість і призводять до екологічної небезпеки та майнової і моральної шкоди природним ресурсам, належним власнику чи користувачу, навколишньому природному середовищу, життю і здоров'ю людини.

Юридична відповідальність за порушення норм екологічного законодавства – це державно-примусове застосування до правопорушника заходів покарання [3, с. 181].

В юридичній літературі зустрічаються думки про наявність «позитивної» екологічної відповідальності, під якою необхідно розуміти обов'язок здійснювати дії, які відповідають об'єктивним вимогам конкретної ситуації та об'єктивно обумовленим ідеалам часу. Деякі автори розглядають еколого-правову відповідальність у ретроспективному та перспективному змісті. Під перспективним змістом розуміється обов'язок додержання норм, а під

ретроспективним – зазнання несприятливих наслідків порушення норм.

Відповідно до ч. 2 ст. 68 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» відповідальність за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища несуть особи, винні у [2]:

а) порушенні прав громадян на екологічно безпечне навколишнє природне середовище;

б) порушенні норм екологічної безпеки;

в) порушенні вимог законодавства про оцінку впливу на довкілля, у тому числі поданні завідомо неправдивого звіту з оцінки впливу на довкілля чи висновку з оцінки впливу на довкілля;

г) неврахуванні у встановленому порядку результатів оцінки впливу на довкілля та невиконанні екологічних умов, визначених у висновку з оцінки впливу на довкілля;

е) порушенні екологічних вимог при проектуванні, розміщенні, будівництві, реконструкції, введенні в дію, експлуатації та ліквідації підприємств, споруд, пересувних засобів та інших об'єктів;

є) допущенні наднормативних, аварійних і залпових викидів і скидів забруднюючих речовин та інших шкідливих впливів на навколишнє природне середовище;

ж) перевищенні лімітів та порушенні інших вимог використання природних ресурсів;

з) самовільному спеціальному використанні природних ресурсів;

і) невжитті заходів щодо попередження та ліквідації екологічних наслідків аварій та іншого шкідливого впливу на навколишнє природне середовище;

ї) невиконанні розпоряджень органів, які здійснюють державний контроль у галузі охорони навколишнього природного середовища, та вчиненні опору їх представникам;

й) порушенні природоохоронних вимог при зберіганні, транспортуванні, використанні, знешкодженні та захороненні хімічних засобів захисту рослин, мінеральних добрив, токсичних радіоактивних речовин та відходів;

к) невиконанні вимог охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду та інших територій, що підлягають особливій охороні, видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України;

л) відмові від надання своєчасної, повної та достовірної інформації про стан навколишнього природного середовища, а також про джерела забруднення, у приховуванні випадків аварійного забруднення навколишнього природного середовища або фальсифікації відомостей про стан екологічної обстановки чи захворюваності населення;

м) приниженні честі і гідності працівників, які здійснюють контроль в галузі охорони навколишнього природного середовища, посяганні на їх життя і здоров'я;

н) порушенні природоохоронних вимог під час провадження діяльності, пов'язаної з поводженням з генетично модифікованими організмами;

о) порушенні вимог законодавства України при здійсненні стратегічної екологічної оцінки.

Порушення екологічного законодавства тягне за собою кримінальну, адміністративну, дисциплінарну і цивільно-правову (майнову) відповідальність.

Зокрема, у КК України злочини у галузі екології об'єднані в розділі VIII «Кримінальні правопорушення проти довкілля», який містить 22 склади злочинів. Адміністративне законодавство передбачає відповідальність за порушення земельного, водного, лісового законодавства, законодавства про надра, охорону атмосферного повітря і тваринного світу, екологічну безпеку. Кодекс України про адміністративні правопорушення містить понад 60 складів екологічних правопорушень, а також відповідальність за них.

Проте існуючі форми юридичної відповідальності не здатні забезпечити відшкодування екологічної шкоди, спричиненої правопорушенням природному об'єкту, тобто відновити порушений екологічний правопорядок. Такі форми юридичної відповідальності за своєю природою виконують або каральні, попереджувальні функції, або спрямовані на відшкодування шкоди, спричиненої майну у рамках цивільно-правових чи трудових відносин.

Термін «екологічне правопорушення» вперше був введений у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р., але поняття «екологічно-правової відповідальності» там не застосовується [1].

Потреба у розробці нової форми юридичної відповідальності – еколого-правової – виникла наприкінці 70-х – на початку 80-х років минулого століття у зв'язку з погіршенням стану навколишнього природного середовища.

В юридичній літературі обґрунтовується самостійність екологічно-правової відповідальності з таких підстав:

- по-перше, зазначений вид юридичної відповідальності відповідає всім загальним ознакам, які притаманні усім видам юридичної відповідальності (настає лише за вчинення правопорушення, виражається у настанні негативних юридичних наслідків для правопорушника, пов'язана з осудом суспільством і державою поведінки правопорушника та іншим) ;

- по-друге, існують обставини, які підкреслюють особливості юридичної відповідальності за екологічні правопорушення.

На особливості цієї відповідальності звертає увагу Н.І. Титова, відносячи до них [1]:

- високий ступінь соціальної небезпеки порушень природоохоронного законодавства, якими завдається шкода всьому суспільству і безпосередньо державі;

- специфічний характер протиправних дій, особливість об'єктів правової охорони (які відновити в натурі часто неможливо, як і неможливо точно визначити суму завданих збитків, бо немає їх грошової оцінки).

Аргументом, що виступає на користь існування екологічно-правової відповідальності є те, що існують специфічні, характерні лише для порушень у сфері екології заходи відповідальності:

- обмеження права природокористування (ст. 45 Водного кодексу України);
- обмеження, тимчасова заборона чи припинення діяльності підприємств, установ та організацій у разі порушення ними екологічного законодавства

(ст. ст. 9, 12 Земельного кодексу України);

- припинення права природокористування у випадках порушення природокористувачем норм, правил і інших вимог (ст. 55 Водного кодексу України);

- повернення самовільно зайнятих земельних ділянок лісгосподарського призначення, інших земельних лісових ділянок (ст. 106 Лісового кодексу України);

- покладення обов'язку на порушника провести роботи з відновлення порушеного об'єкта за власний кошт.

Таким чином, ми бачимо, що в екологічному законодавстві сформовано міжгалузевий комплексний інститут юридичної відповідальності за екологічні правопорушення. Проте зазначений інститут не є досконалим і таким, який можна вважати завершеним, а тому виникає необхідність проведення всебічного наукового аналізу та розробки для правозастосовної діяльності теоретично обґрунтованих рекомендацій у відповідній сфері суспільних відносин [3, с. 186].

Отже, необхідно здійснити: обґрунтування концепції юридичної відповідальності за екологічні правопорушення; дослідження змісту поняття «юридична відповідальність в екологічній сфері» та його особливості; розробку системи принципів юридичної відповідальності за екологічні правопорушення та визначення її місця в системі загальної юридичної відповідальності; визначення складу та ознак екологічного правопорушення, яке слід розглядати як підставу для притягнення винної особи до юридичної відповідальності.

Актуальними у науковому аспекті є розробка класифікації екологічних правопорушень, за які застосовується юридична відповідальність, дослідження системи органів, що застосовують заходи юридичної відповідальності в екологічній сфері, аналіз основних санкцій юридичної відповідальності за екологічні правопорушення, з'ясування процедурних особливостей застосування заходів юридичної відповідальності до правопорушників, нарешті, здійснення оцінки стану законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, яке торкається юридичної відповідальності, з'ясування недоліків та прогалин у правовому регулюванні цієї сфери суспільних відносин.

Список використаних джерел

1. Корнєєв Ю. В., Садовський М. В. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення. Юридичний вісник 1 (34). 2015. С. 13 – 17.
2. Про охорону навколишнього природного середовища. Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.
3. Рябець К. А. Екологічне право України : навч. посіб. 2009. 438 с.